

בס"ד

COVENANT & CONVERSATION

RABİ LORD JONATHAN SACKS ל"צ ILE
ETİK ÜZERİNE DENEMELER

Covenant & Conversation yazılarına yönelik cömert sponsorlukları için Wohl Legacy'ye teşekkürlerimizle

Ahlaki Evrenin Kavisi

Aazinu

Görkemli bir ifadeyle, Moşe, Bene-Yisrael'e yönelik son vasiyetini, kullanabileceği tüm güç ve tutkuyla donatarak güçlü bir şarkı söylemektedir. Dramatik, ama nazik bir şekilde başlayarak, gökleri ve yeryüzünü, söyleyeceklerine tanıklık etmeye davet etmekte ve ne gariptir ki, kulağa Portia'nın *Venedik Taciri*'ndeki "Merhametin niteliği gergin değildir" adlı konuşmasında söylediklerine çok benzer sözlerle konuşmaktadır:

*Kulak verin ey gökler, ve konuşacağım;
Ve duysun yeryüzü ağzımın sözlerini.
Yağmur gibi damlasın öğretim,
Çiy gibi aksın deyişim,
Çimin üstünde sağanak gibi,
Ve yeşilliğin üstünde yağmur damlaları gibi. (Devarim 32:1-2)*

Ama bu, Moşe'nin iletmek istediği esas mesaj için sadece bir giriştir. Bu mesaj, *tsiduk a-Din*, yani Tanrı'nın adaletinin doğruluğunu teslim etmektir. Moşe'nin bunu ifade etme şekli şöyledir:

*Kaya; eylemi mükemmeldir,
Ve tüm yolları adalettir.
Haksızlık etmeyen, güven Tanrı'sıdır,
Dürüst ve doğrudur O. (Devarim 32:4)*

Bu, Yahudilikte ve onun dünyadaki kötülük ve ızdıraba dair anlayışında temel bir doktrindir – zor, ama gerekli bir doktrin. Öyleyse kötü şeyler neden meydana gelmektedir?

*O mu davrandı yıkıcı şekilde? Hayır – çocuklarındadır kusur.
Çarpık ve tutarsız bir nesil. (Devarim 32:5)*

Tanrı iyiliğe iyilikle, kötülüğe kötülükle karşılık verir. Başımıza kötü şeyler geldiği zaman, bunun sebebi, şahsen kötü şeyler yapmış olmaktan dolayı suçlu olmamızdır. Kabahat yıldızlarımızda değil, kendi içimizde yatar.

Moşe bu aşamada peygamberlik tarzına geçerek, henüz halkın Yarden Nehri'ni geçerek ülkeye girmesinden bile önce bildirmiş olduğu konuya gelmektedir. Devarim kitabı boyunca Moşe, halkı, ülkedeyken yüzleştirecekleri tehlike konusunda defalarca uyarıyordu. Çöldeki zorluklar ve savaşın mücadeleleri bir kez unutulduktan sonra, halk rahatlayacak ve halinden memnun bir duruma gelecektir. Başarılarını kendilerine atfedecek ve inançlarından uzaklaşacaktır. Ve bu olacağı zaman, kendi başına felaket getirecektir.

*Yeşurun şişmanladı ve tekmeledi –
Şişmanladın, kalınlaştın, yağ bağladın –
Onu yapan Tanrı'yı terk etti
Kurtarıcısı olan Kaya'sını reddetti...*

*Seni dünyaya getiren Kaya'yı terk ettin;
Ve unuttun seni hâsıl eden Tanrı'yı. (Devarim 32:15-18)*

Yaşar, yani “dürüst” kökünden gelen *Yeşurun* sözcüğünün Tora'daki bu ilk kullanımı, bilinçli bir ironi içermektedir. Zira bir zamanlar dürüst olmanın ne demek olduğunu bilen Yisrael'in, zenginlik, güvenlik ve komşularının yaşam tarzına asimilasyondan oluşan bir kombinasyonla yoldan çıkacağı yönündeki kehanetin altını çizmektedir. Antlaşmanın koşullarına ihanet edecektir ve bu olduğu zaman, Tanrı'nın artık kendisiyle birlikte olmadığını fark edecektir. Tarihin doymak bilmez bir kurt olduğunu keşfedecektir. Kendi kuvvet kaynağından ayrılmış bir haldeyken, düşmanları ona üstün gelecektir. Ulusun bir zamanlar tadını çıkardığı her şey kaybedilecektir. Bu, sert ve dehşet verici bir mesajdır.

Yine de Moşe burada, Tora'yı kapatmaya yakınken, en baştan beri var olan bir temaya başvurmaktadır. Tanrı, evrenin Yaratıcı'sı, temelde iyi olan bir dünya yapmıştır: Bereşit'in ilk paragrafında yedi kez yankılanan bir sözcüktür bu: “iyi”. Dünyaya kötülüğü sokan ve sonra da bunun sonuçlarına katlanmak durumunda kalanlar, Tanrı'nın sureti ve benzeyişi olarak kendilerine özgür irade bahşedilmiş olan insanlardır. Moşe'nin, dert ve trajedi baş gösterdiği zaman, Tanrı'yı suçlamayıp bunun sebebini kendi içimizde aramamız gerektiğini söylemesinin sebebi de budur. Tanrı dürüst ve adildir. Kusurlarsa bizim, O'nun çocuklarının kusurlarıdır.

Yahudiliğin bütününde belki de en zor anlaşılan fikir budur. En basit itirazlardan birine, neredeyse her nesilde dile getirilmiş bir yakınmaya açıktır: Eğer Tanrı adilse, neden iyi insanların başına kötü şeyler gelmektedir?

Bu sadece kuşkucuların ve şüphecilerin değil, en kahraman inançlıların ta kendilerinin de sordukları bir sorudur. Bunu Avraam'ın ricasında duyarız: "Tüm yeryüzünün Yargıcı adaleti yerine getirmeyecek mi?" Onu Moşe'nin serzenişinde duyarız: "Bu halka neden kötülük ettin?" Onu Yirmeyau'da tekrar duyarız:

"Tanrım; Seninle ne zaman tartışsam her zaman haklısın. Ama davamı Senin huzurunda dile getirmek durumundayım: Neden kötüler bu kadar refah içinde? Neden kötü insanlar bu kadar mutlu?" (Yirmeyau 12:1).

Bu hiçbir zaman sona ermemiş bir tezdır. Rabinik edebiyat boyunca da devam etmiştir. Ortaçağ'da Yahudilerin uğradıkları zulümlerin tetiklediği *kinot*, yani ağıtlarda tekrar duyulmuştur. İspanya'dan kovuluş sonrasında oluşturulan edebiyatta ses vermektedir ve biz Holokost'u hatırladıkça yankılanmaya devam etmektedir.

Talmud, Moşe'nin Tanrı'ya sorduğu tüm sorular içinde bunun, Tanrı'nın bir cevap vermediği tek soru olduğunu söyler.¹ En basit, en derin açıklama, Teilim 92'de, "Şabat günü için şarkı"da verilmiştir. "Kötüler, çimen gibi yeşerseler" (Teilim 92:7) bile, nihayetinde yok edileceklerdir. Onların aksine, *tsadikler*, "Bir hurma ağacı gibi açacak ve Lübnan'daki bir sedir gibi yükseleceklerdir" (Teilim 92:13). Kötülük kısa vadede kazanır, ama asla uzun vadede değil. Kötüler çimen gibidir; *tsadikler* ise daha çok ağaçlara benzer. Çimen bir gecede biter, ama bir ağacın tam yüksekliğine ulaşması yıllar alır. Uzun vadede, zorbalıklar mağlup edilir. İmparatorluklar geriler ve düşer. İyilik ve doğruluk nihai muharebeyi kazanır. Martin Luther King Jr.'nin Teilim'den aldığı ilhamla söylediği gibi: "Ahlaki evrenin kavisini uzundur, ama adalet doğru meyleder."²

Tarihteki adaleti Tanrı'nın hükümlerliği altında görme konusundaki bu taahhüt, zor bir inançtır. Ama alternatifleri bir düşünün. Üç tane vardır: İlk seçenek, tarihin kesinlikle hiçbir anlam taşımadığını söylemektir. *Homo hominis lupus est*. "İnsan, insanın kurdudur.". Thucydides'in Atinalıların adıyla söylediği gibi: "Güçlüler istediklerini yaparlar, zayıflar çekmeleri gerekeni çekerler." Tarih, hayatta kalmak için verilen Darwin'ci bir mücadeledir ve adalet, kuvvetli tarafın iradesine verilen bir isimden başka bir şey değildir.

Not in God's Name adlı kitabımda yazdığım ikinci alternatif, dualizm; yani kötülüğün Tanrı'dan değil, bağımsız bir kuvvetten geldiği fikridir. Bu bağımsız kuvvet Satan, Şeytan, Deccal, Lucifer, Karanlıklar Prensi ve bunlar gibi, Tanrı olmayan ve gerek O'na gerekse de O'na tapanlara muhalif olan güce verilen diğer çok sayıdaki isimle anılır. Avraam'dan türemiş olan tektanrıcı inançların her birinde çeşitli mezheplerde ve aynı şekilde çağdaş, seküler totaliterliklerde yüzeye çıkan bu fikir, tüm tarih boyunca öne sürülmüş en tehlikeli fikirlerden biridir. İnsanlığı sarsılmaz derecede iyiler ve kurtarılamaz raddede kötüler şeklinde bölmekte, bugün dünyanın birçok kesiminde büyük ve küçük Şeytan'a karşı verildiği söylenen kutsal savaşta sahnelendiğini gördüğümüz türden kan dökme ve barbarlıkla dolu uzun bir tarihe yol açmaktadır. Bu dualizmdir; tektanrıcılık değildir ve ona *şete raşuyot*, "iki güç veya nüfuz alanı" adını vermiş olan Hahamlarımız³, bunu mutlak surette reddetmekte haklıydılar.

Hahamlarımızın yazılarında geniş bir şekilde tartışılmış olan üçüncü alternatif ise, adaletin en nihayet, gelecek dünyada, yani ölümden sonraki yaşamda var olduğunu söylemektir. Ancak her ne kadar bu,

¹ Bu konudaki tartışmanın bütünü Berahot 7a'da yer almaktadır.

² "Out of the Long Night", 8 Şubat 1958, s. 14.

³ Berahot 33b. Ç.N.: Tanrı'dan bağımsız başka bir gücün varlığına inanmak.

Yahudiliğin temel bir ögesi ise de, Tanah'ın merkezi mesajının bu dünyada, yani ölümden önceki hayatta olduğu gerçeği ışığında, Yahudiliğin buna yönelik ne kadar az başvuru kaynağına sahip olduğunu görmek oldukça çarpıcıdır. Öyledir, çünkü hak, adalet, şefkat, dürüstlük, fakirliğin hafifletilmesi ve gücümüzün yettiği ölçüde toplumun ve kendi bireysel yaşamlarımızın kusurdan arındırılması için çalışmamız gereken yer burasıdır. Tanah neredeyse hiçbir zaman bu seçenek üzerinden hareket etmemektedir. Tanrı, Yirmeyau'ya veya İyov'a, sorularının cevabının göklerde olduğunu ve yeryüzünde kaldıkları sürenin bitiminde bunu hemen görececeklerini söylemekte değildir. Şayet tek cevap bu olsaydı, Yahudilikte son derece karakteristik niteliğe sahip olan adalet tutkusu gittikçe dağılıp yok olurdu.

Yahudi inancı ne kadar zor da olsa, tarih boyunca bizi "Eğer kötü şeyler olduysa, gelin, kendimizden başka kimseyi suçlamayalım ve işleri daha iyi hale sokmak için çaba harcayalım" demeye sevk etme etkisine sahip olmuştur. Yahudileri, her seferinde trajediden, sarsılmış, yaralanmış, tıpkı melekle karşılaşması sonrasında Yaakov'un yaptığı gibi topallar bir halde, ama buna rağmen her şeye yeniden başlama kararlılığıyla çıkmaya, kendimizi görevimize ve inancımıza yeniden adamaya, başarılarımızı Tanrı'ya ve mağlubiyetlerimizi kendimize atfetmeye yönlendiren de bu olmuştur.

Böylesi bir tevazudan müthiş bir kuvvet doğar.

ŞABAT SOFRASI İÇİN SORULAR

1. Şiir yapısı bu haftaki *peraşaya* hangi ekstra boyutu kazandırmaktadır?
2. Moşe, Yirmeyau ve İyov gibi, inancımızın kahramanları olan simaların Tanrı'ya dünyada neden adaletsizlik olduğunu sormaya ne hakları vardı? Cevap almışlar mıdır?
3. Acaba çekilen acılara yönelik bu bakış açısı, kurbanı suçlayan bir yaklaşım mıdır? Yoksa kurbanlardan (ve hepimizden) başka bir şey mi talep edilmektedir?

